

podirajo, pa na novo skladajo; drugače sestavljeno jih tako veseli, kakor da bi bilo čisto novo.

Nauk ne sme biti ne prelahek, a tudi ne pretežak. A ravno presojevanje tega kaže pravega učenika. Prelahek nauk ne prizadeva toliko truda, da bi otroke zanimival; pretežak jim pa jemlje serčnost. Kakoršni otroci, takošno učenje, sicer nastopi razmišljenost. Naj še tukaj omenimo delavnosti otrok, katera je dvoja, zunanja in znotranja. Zunanja delavnost včasih sama na sebi pospešuje razmišljenost, ker pazljivost se rada obrača le na zunanost. Recimo, da otroci glasno bero, v zboru, takrat jih bolj zanimiva glasno branje, kakor pomen branja. Ali s tem ne zaveržemo glasnega branja v pravi meri, in le rečemo, da mora zunanja delavnost zvezana biti z notranjo, t. j. otroku se mora misel dalje razvijati, s pomočjo znanega naj najde neznane reči, kar je do dobrega razumel, naj izrazuje potem samostavno, ali v kratkem, kar se je učenec naučil, naj se pri njem v meso in kri spremeni, in to vednost naj oddaja kakor svojo, kedar je treba odgovarjati, in takih odgovorov smemo se učenci veseliti, a ne grajati učenca, ako si zna pomagati.

Da je pa nauk zanimiv, naj se učenik zanj pripravlja. Pusto, dolgočasno besedovanje je ostudno mislečemu človeku, tolikanj bolj otroku. Beseda učenikova v šoli naj bo slovnično pravilna, le tako prednašanje bo otroke zares omikalo, in kmalu se bo pri otrocih videlo, kako učenik v šoli govori.

Sicer pa ljubezen rodi ljubezen, merzlo serce pa ohladi pri čutnih in živih otrocih ljubezen do učenja.

Nazorni nauk.

Ko se je Amos Komenski l. 1650. podal na Erdeljsko, da bi tam šole izboljšal, pisal je imenitno delo „orbis pictus“, t. j. svet v podobah. Tu je on prvi govoril v počitovanji, da naj namreč učenik tako podučuje, da učenci morejo nauk videti, t. j. s svojimi čuti sprejeti. On je tedaj prvi sprožil misel o nazornem nauku, kateri naj bi bil v podlago daljnemu izobraženju. Njih mnogo se je bilo poprijelo njegove misli, pa hodili so po različnih potih; ta je bolj um bistril, drugi bolj na serce deloval, prvi vse bolj poveršno, drugi pa preveč na drobno razkladal. Poslednjič so se vendar vsi v tem zedinili, da se morajo z znanostjo in vedami, ki so za otroška leta primerjene, vred razvijati dušne moči, um naj se bistri, serce požlahnuje, volja izboljšuje in za dobro uterjuje. Nazorni nauk ima tedaj ta nalog, da otroka uči ogledovati in opazovati, vreja mu pridobljene predočbe in stvarja nove. Tako se zbuja zavest, in otrok

se navadi preišljevati, znane reči primerjati in s tem se stavi terdna podlaga za nadaljevalno poučevanje.

Važen in imeniten otroku je čas, ko stopi čez šolski prag. Nazorni nauk posreduje med domačo hišo in šolo, in je most, po katerem se otrok vpelje v šolsko življenje. Dosihmal so le starši več ali manj skerbili za izrejo, sedaj pa prevzame tudi šola ta nalog. Šolski novinec je že marsičesa videl in slišal, njegovemu sercu se je že marsičesa vtisnilo, prinese s sabo še precejšen slovar besed in izrazov, bolj v prvotni obliki. Kolikokrat je že otrok to reč videl, a gledal je le zunajnost; tistega opazovanja, katero se potrebuje, da se stvar razume, otrok še ne pozna. O tem, kar je vidil in slišal, ne more se izraziti, niti ne razume učenika. Glavni nalog nazornega nauka pri novincih pa je, da jih pripravlja za pravo poučevanje, da jih navadi misliti, govoriti i. t. d.

Gledanje.

Doslej je bila domača hiša otroku ves svet. Vse njegove želje, ves njegov up, vsa tolažba, kratko vse se je zibalo le v tesni meji rojstvene okolice. Nestanovitni je njegov duh, dalj časa ga ne zanimiva nobena stvar, podoben je nekako metulju, ki leta od cvetlice do cvetlice. Pridobljeni vtisi so nepopolni in neredni, še le s časoma začne reči vsestransko opazovati in posamezne reči po namenu razmotrovati. Naj prvi se razvija vid, in otrok se po malem uči gledati, t. j. z zavednostjo ozirati se, da ne vidi samo podobo, marveč si pod to podobo tudi nekaj misli. Nagledno zmožnost tedaj šola pred vsem izobražuje, vadi pa tudi otroke poslušati, ter ne pozabi ostrogi tudi družih čutov.

Ko otrok stvarí ogleduje, naj se vadi, da gleda njih podobo, velikost; kar je videl, naj med sabo primerja. Naj ogleduje reči v šoli, zato naj se mu dovoli potrebni čas, posebno tedaj, ako se predmet kaže v risani podobi. Tudi najboljša slika izkliče prave predočbe le polagoma in počasno, tem kasneje, čim večja je razmera med podobo v naravi in na sliki. Dolge in široke reči naj meri, členovite naj risa s prostimi črtami, drugo naj ponareja iz lesa, popirja i. t. d.

Boljša pa je stvar, kakor podoba ali slika. Kar se v šoli v tesnem prostoru ne more pokazati, to naj se ogleduje zunaj v veličastni dvorani narave. Mladina naj se pelje prilično pod milo in prosto nebo, in tam naj gleda čuda božjega stvarjenja. Vendar pa je mnogo reči, katere se otroku v naravi ne morejo pokazati; modeli iz lesa, ila ali gipsa so pa bolji od slike, ker se reči bolj bližajo, in toraj ložej razumevajo. Ker teh ni, pomagamo si z risanimi podobami ali slikami, kakoršne imajo po nekaterih šolah za nazorni nauk. — Sicer so te podobe pomankljive, pa bolje nekaj, kakor nič, — lepše podobe so pa drage. Podobe naj bi bile velike, ter naj stvar dobro posnemajo, okusno izdelane in če je moč naj bo ena sama reč na tabli. Malih podob še bližnji učenec ne more

viditi razločno, koliko manj še daljni, ker se na mali sliki razločivni znaki nemorejo zadosti poočitati. Neresnične ali slabo zadete podobe zbujaajo napačne predočbe, kar se pozneje težko odpravi. (Dalje prih.)

Peter Hitzinger

(Znojemski, Počlilpski)

v

slovstvu slovenskem.

II.

Verno je pastirstvoval P. Hitzinger perve leta v Kamnigorici, potem v Mokronogu, kjer je ljudem ostal še dolgo v hvalnem spominu. Na slovstvenem polji pa se prikaže tisto leto, v katerem so prikazale se „Novice“.

Bilo je v Mokronogu, kjer imajo božjo pot ter svete stopnjice na Žalostni Gori, kamor vzlasti dolenski Kranjci radi prihajajo molit, da njim spiše v tedanji Bohoričici prav vgodno knjižico: 1. Molitve per obiskovanji svetih šteng. V Ljubljani, 1843. 12. str. 24.

Koj za to knjižico pride na svetlobo: 2. Mali rožni vertic ali molitve v vsih posebnih časih, perložnostih in potrebah za mladost. Spisal Peter Hitzinger, kaplan v Mokronogu. V Ljubljani, 1843. 12. str. 185. Blaznik. Na prodaj per Leop. Kremžarju, bukvozezu pod Trančo. — Kar te molitevske bukvice, ki so l. 1854 pa v Gajici ponatisnjene bile že tretjič, mladosti pred drugimi priporoča, je to, da se po njih mladi kristijan ne le v navadnih, ampak tudi v posebnih svetih opravilih, o dnevnih urah, ob kterih nas opominja cerkev, o svetih časih in zapovedanih praznikih, obhodih, zakramentih sv. kersta, sv. birme, sv. olja itd., o blagoslovih, za spomin in o pokopu mertvih — lepo sklepa s svojo cerkvijo, ker so ponarejene največ po cerkvenih, in v redu tako, da se napreduje z njimi nekako po katekizmu. Molitve so sploh kratke, beseda v njih zložna in vsakemu umna. (Novic. 1844. l. 7.)

V Novicah se je pervikrat oglasil l. 1843 in koj potégnil za čast dolenskih Kranjic proti Krašovki, ktero je pohvalil ranjki M. Vertovec (r. 1784, u. 1851), da je — omožena na Pivki — oplévati jela svoje žita, pa so jo sosede, ker so žita njene od vseh družih očitno se razločevale v rastvi, v klasji in zernji, zavidale copernico. „Oh, de bi vender vse Krajnice, de bi vse Slovenke po celi Iliriji take copernice postale! koliko več in čistejšiga in lepšiga žita bi se perdelovalo!“ — „Niso samo Krašovke tako pridne, de plevejo njive, kjer je žito sejano,

viditi razločno, koliko manj še daljni, ker se na mali sliki razločivni znaki nemorejo zadosti poočitati. Neresnične ali slabo zadete podobe zbujaajo napačne predočbe, kar se pozneje težko odpravi. (Dalje prih.)

Peter Hitzinger

(Znojemski, Počlilpski)

v

slovstvu slovenskem.

II.

Verno je pastirstvoval P. Hitzinger perve leta v Kamnigorici, potem v Mokronogu, kjer je ljudem ostal še dolgo v hvalnem spominu. Na slovstvenem polji pa se prikaže tisto leto, v katerem so prikazale se „Novice“.

Bilo je v Mokronogu, kjer imajo božjo pot ter svete stopnjice na Žalostni Gori, kamor vzlasti dolenski Kranjci radi prihajajo molit, da njim spiše v tedanji Bohoričici prav vgodno knjižico: 1. Molitve per obiskovanji svetih šteng. V Ljubljani, 1843. 12. str. 24.

Koj za to knjižico pride na svetlobo: 2. Mali rožni vertic ali molitve v vsih posebnih časih, perložnostih in potrebah za mladost. Spisal Peter Hitzinger, kaplan v Mokronogu. V Ljubljani, 1843. 12. str. 185. Blaznik. Na prodaj per Leop. Kremžarju, bukvozezu pod Trančo. — Kar te molitevske bukvice, ki so l. 1854 pa v Gajici ponatisnjene bile že tretjič, mladosti pred drugimi priporoča, je to, da se po njih mladi kristijan ne le v navadnih, ampak tudi v posebnih svetih opravilih, o dnevnih urah, ob kterih nas opominja cerkev, o svetih časih in zapovedanih praznikih, obhodih, zakramentih sv. kersta, sv. birme, sv. olja itd., o blagoslovih, za spomin in o pokopu mertvih — lepo sklepa s svojo cerkvijo, ker so ponarejene največ po cerkvenih, in v redu tako, da se napreduje z njimi nekako po katekizmu. Molitve so sploh kratke, beseda v njih zložna in vsakemu umna. (Novic. 1844. l. 7.)

V Novicah se je pervikrat oglasil l. 1843 in koj potégnil za čast dolenskih Kranjic proti Krašovki, ktero je pohvalil ranjki M. Vertovec (r. 1784, u. 1851), da je — omožena na Pivki — oplévati jela svoje žita, pa so jo sosede, ker so žita njene od vseh družih očitno se razločevale v rastvi, v klasji in zernji, zavidale copernico. „Oh, de bi vender vse Krajnice, de bi vse Slovenke po celi Iliriji take copernice postale! koliko več in čistejšiga in lepšiga žita bi se perdelovalo!“ — „Niso samo Krašovke tako pridne, de plevejo njive, kjer je žito sejano,

ampak tudi marsiktere Krajnjice. Saj v eni nar lepši strani Dolen-skiga je viditi, kako vsako leto plevejo pšenici in ječmenu še po dva-krat, ker sami spoznajo, de bi brez pletve veliko manj žita perdelali. Če ne delajo povsod na Krajnskim tega, si lahko v tem tukej še bolj bližnji izgled vzamejo“; toraj hvala, komur hvala gre, se zanje po-nese P. H. v l. 13.

V 4. l. naslednjega tečaja 1844 daje v dokaz, da hišna mati več z očmi, kakor pa z roko stori, z modrim mnihom vsakteri gospodinjii zaperto škatlico, ktero naj sleherni dan precej ob jutru nosi po vsi hiši okrog, po vsih hramih in tudi pri živini, pa se ji bode zboljšalo stanje, ter listek v njej z napisom:

»Čuj in glej, kaj v hiši se godi;
Dosti zgube tak odverneš ti.«

Na Pegaza pa se je povzdignil očitno v l. 23 s pesmico: „Naprej“. Človek naj s časom napreduje, — Novi časi, novi svet — in v prid si obrača nove koristne znajdbe, zato mu sije uma luč, in nekako neje-voljen na tiste, ki le pri starem hočejo ostati, pesnik poprašuje: Mar zastonj se je dodelil zemlje sinu bistri um? — ter kliče rojakom:

O nikár ne zanič'vati,
Kdor z zemljo imaš svoj trud,
Kar, bolj prav jo oskerb'vati,
Se ti dáje na ponúd!

Kdo za rók umetno delo
Ne bi hotel kaj storit' ?
In komu b' se lepše zdelo
Rákov smešno pot sledit' ?

Le kar s časam se ne gáne,
Vedno staro bod' per nas;
Stara véra naj ostáne,
In poštenost vsaki čas!

V l. 33 razkazuje ob kratkem „razširjanje katoliške cerkve“ ne le po Ameriki, ktera se je tedaj bolj pogostoma jela imenovati pri nas po misijonarjih Kranjcih, ki so delali že ondi na pr. Fr. Baraga, Fr. Pirc, frančiškana p. Oto Skala in p. Ivo Levic, J. Godec, ampak tudi po Ev-ropi se budí boljši duh in poživlja vera po posamesnih deželah, po Aziji, Afriki, Oceaniji. Kakor razširjanje, terpi tudi preganjanje — tako sedanji kakor vsaki čas, v Aziji v zadnjih straneh Indije, v deželah Ko-šin — Šina in Tongking, v Koreji pod Sineškim cesarjem. Upajmo, pra-vi naposled, da bo Gospod tudi tamkej dodelil rešenje.

V l. 49 je spisal: „Nekaj zastran reje lesá in host“. Toži se že zdaj, da pomanjkuje sem ter tje lesá; kaj bo še le v nekterih le-

tih! Precej na tanko našteva najprej vzroke tega pomanjkanja, potem pa nasvetuje nasproti pomočke, kako so ohranjevati stari lesovi in zasajevati novi, ter med drugimi djanskimi pomočki svetuje: „Tudi ta in druga kuhinjska, ki s tako lahko vestjo brez potrebe dreva žge, naj bi sama jih móгла iti v hosto sekati, de bi se učila, kaj veljajo!“

V tečaju 1845 je Hitzinger pod naslovom „Krajopisje“ povedal najpred v l. 5 nekoliko o svojem rojstnem kraju, da je „Stari Teržič“ nekaj stal bliže Ljubelja — na Benedkovi zemlji — pod Košuto, da je pa plaz od te gore posul stari terg po ljudski pripovedi, kar poterjujejo tudi razvaline na tistem mestu. „Velik drakon (lintvern), pravijo, je čez hrib derl, pod kteriga nogami so se gore drobile. In na ta posip je povodenj peršla, in popolnoma vse zakrila. Ljudje pa, ob času opomnjeni, so popred odbežali; nekoliko jih je šlo čez Ljubelj na Koroško, kjer so še zdajnji Borovljáni, ki veliko strelniga orožja izdelujejo, njih nasledniki; nekoliko pa jih je nižej šlo in novi Teržič postavilo, kjer še od nekaj hišnih imen vedo povedati, de so še iz stariga Teržiča, kakor Venedki, Poljaki i. t. d.“ — V l. 20 pa opisuje od kratkem „Teržič sedajni čas“ in kaže, da po tem, kar je povedal, „je Teržič memo vsih krajev kranjske dežele prvi, kar obertnost in rokodelstvo zadéne“.

V l. 50 v spisu: „Nova šola v Kamnigoricí“ hvalo daje vsem, kteri so kaj pripomogli k njej, ter pripoveduje, kako so ljudje tam že takrat, ko je on bil pri njih za duhovnega pomočnika, ob nedeljah radi se učili brati, in — da je v dveh ali treh letih razun Baragovih „Dušna Paša“ in družih molitvenih bukvic le Rozmanovih „Očenaš“ oddal okoli 120. — „Per ti perložnosti moram očitno reči, de za uk je krajnsko ljudstvo bolj vnéto, kakor bi kdo ménil iz téga, kar se od šol piše. Koliko se jih (práv po Lankasterjevi vodbi) nauči brati eden od družiga, ena od druge in z lastnim poskušanjem takó, de tudi v krajih, kjer ni šól, jih veliko v cerkvi na bukvice móli, pa več gre tukej hvale ženskemu spolu. — De bi le tisti, kterih je dolžnost, si povsod več perzadevali za šole, ne pa, kakor semtertje se zgodí, jih še le opovirali zoper voljo viši gosposke in zoper želje sosesk!“

Koj v naslednjem listu je pa sprelepa pesem: Sanja Cesarja Friderika IV. v letu 1459 ali osnovanje Ljubljanske škofije. (Prestavljeno iz nemškiga F. Rihtarja, nekdanjiga učenika dogodivšine v Ljubljani — izdélano po Valvazorji buk. VIII. in X.) Predmet pesmi, sicer dokaj znan, naj z obliko kažejo le nektere verstice.

Krog pod Celjskim gradam hruje

Divja vojska in proti;

V Taboru pa množ'ca čuje

Móz, ki Caru so zvestí.

Vró plohé, bucé vetrovi,

Divja je in strašna noč.

Tù med bliskam, med gromovi
 Cesar moli zdihajoč:
 De naj zoper vzdvignjene viharje
 Milo ga nebeška moč obvarje.

»Slab, Gospod! sim prehvaliti
 Tvoje roke čudno moč;
 Pa kar v sanji se mi je kazalo,
 To, obljubim, spolnjeno bo kmalo.«

Spolnil je letó Gospodu
 Fridrik svili Car tedaj;
 Na Ljubljance nizkim produ,
 Je škofijska cerkev zdaj. —
 Kot življenje, tako sanje.
 V svet, ki še le biti zna,
 Nese duha dozdevanje,
 Kjer ne vé, kaj prit' imá.
 Gledajoč oči kar ne uméjo
 Sanje večkrat čudno razodéjo.

Živa šola.

Drugi pogovor.

Lepo, moji učenci so zopet tukaj! Vesel sem, če ste vsi prišli. Videl bom, ali sem vsa vaša imena zapomnil. Miha, Tone, Janez vstani! Sedite! Ali ste prinesli tablico ali ploščico sabo? Kažite mi jo! Ali imate tudi gobico zraven? Ali imate čertalnik ali pisalo? Kdo ima naj daljši čertalnik? Vidim, da ste vse lepo pripravili. Položite to orodje na klop, in sedite ravno! Glejte k meni!

Sedaj ste že precej veliki dečki in zale deklice. Nekdaj pa ste bili še prav majhni otrociči. Takrat še niste mogli govoriti in ne sami jesti in tudi niste mogli v šolo hoditi. Povejte! kaj niste mogli storiti? Ko ste bili prav majhni otrociči, so vas nesli v cerkev, in gospod fajmošter so vas kerstili, in so djali: Janez, kerščujem te! Marija, kerščujem te! Pozneje pa, ko ste bili večji in že hodili, so ljudje rekli: Ta je Janez Potočnik, ta je Marija Ribnikarjeva. Vidite, vi vsi imate po dve imeni, kerstno imé in še eno imé, t. j. priimek (pridevek).

Povej mi ti svoje kerstno imé in priimek! Povej mi ti obe svoji imeni! Kako je tebi imé? Kako tebe kličejo? Kako tebi pravijo? Kako se zoveš ti? Kako se ti pišeš? (Tù naj učitelj učencem kaže, da se na vprašanje »Kako se pišeš«? navadno odgovarja s priimkom ali pridevkom in da se v šoli učence naj več po priimku ali pridevniku kličejo.)

Povedal sem vam že, da morate v šoli ravno sedeti in glasno go-